

УДК 336.74

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.14>

Валентина Петрівна Яценко,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра адміністративного права та процесу;

 <https://orcid.org/0000-0002-3195-3627>,
e-mail: yvp212@gmail.com;

В'ячеслав Сергійович Бушин,

Охтирський РВП ГУНП в Сумській області,
слідчий відділ (слідчий);

 <https://orcid.org/0009-0003-7649-0368>,
e-mail: kunchenko.vvv@gmail.com

**ПРОТИДІЯ СУЧАСНИМ СПОСОБАМ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ)
ГРОШОВИХ КОШТІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ
ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КРИПТОВАЛЮТИ**

Статтю присвячено пошуку шляхів удосконалення чинного законодавства щодо протидії корупції. Викладено основні особливості розвитку схем легалізації грошових коштів, інструментом учинення яких є криптовалюта. Визначено базові дефінітивні категорії таких понять, як «криптовалюта», «NFT», «смурфи», «дропи» та ін. Виокремлено головні недоліки інституційного та нормативного механізму виявлення й розслідування цієї категорії правопорушень, ураховуючи використання сучасних фінансових технологій.

Ключові слова: криптовалюта, легалізація (відмивання) грошових коштів, біткоїн, фінансові технології, активи.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Сьогодні особи, які займаються легалізацією (відмиванням) грошових коштів, одержаних злочинним шляхом, щоденно оновлюють методи та засоби здійснення неправомірної діяльності з метою її приховання та уникнення відповідальності за її вчинення. Поряд із новими технологіями, криптовалютою та NFT перебуває легалізація грошових коштів, що шукає спосіб обійти систему або знайти лазівку. Успішне приховане відмивання грошових коштів вимагає високого інтелекту та розуміння процесів роботи із сучасними фінансовими технологіями.

Термін «відмивання грошових коштів» разом із поняттям «легалізація грошових коштів» широко вживаються в сучасних міжнародних

документах і національних законодавчих актах. Воно має походження, яке вказує на первісні, найбільш примітивні способи його вчинення: з метою надання законного вигляду доходам у готівці від нелегального продажу спиртного під час дії «сухого закону» та інших різновидів злочинної діяльності. Гангстери Чикаго у 20-х рр. XX ст. придбали пральні, де машини вмикались за допомогою грошового дріб'язку, який змішували із «брудними» грошима, маскуючи таким чином справжні джерела їх надходження. За оцінками експертів, обсяг «відмитих» щорічно коштів становить від 2 до 5 % світового валового продукту, а це від 600 до 1500 млрд дол. США.

З погляду міжнародного права відмивання грошових коштів визначається як передача, придбання, володіння або використання, приховування справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення майна, отриманого незаконним шляхом, а також як процес, під час якого кошти, одержані в результаті здійснення різних правопорушень, розміщуються, переказуються або іншим чином проходять через фінансово-кредитну систему чи використовуються в економічній діяльності, у результаті якої повертаються власнику як легальний дохід [1].

У сучасних методах легалізації (відмивання) грошових коштів виділяють три стадії:

1) розміщення. Здобуті нелегальним шляхом грошові кошти правопорушники намагаються вивести в легальну фінансову систему і зробити це так, щоб ні в кого згодом не виникало питань, а також бажання проводити перевірку підозрілих операцій. Досягнути цього правопорушники можуть шляхом розподілення загального капіталу на велику кількість маленьких сум грошових коштів для непримітних у загальному потоці банківських операцій. Професійні банкіри надають назву цій стадії «смурфінг».

Історично «смурфами» називали осіб, які займалися виготовленням метамфетаміну у дрібних партіях та закупівлею прекурсорів для приготування наркотичного засобу в різних місцях та невеликими об'ємами, щоб не привертати уваги з боку правоохоронних органів. Пізніше цей термін став загальнозживаним серед тих, хто займається легалізацією «брудних» грошових коштів;

2) нашарування. Назва цієї стадії вказує на необхідність нашарування одна на одну якомога більше різноманітних фінансових операцій зі змінення потоків грошових коштів у фінансовій та банківській системі. Що заплутаніше буде шлях грошових коштів, то складніше його відстежити.

Основна мета цього етапу – відокремити грошові кошти, здобуті злочинним шляхом, від їхнього джерела. Це роблять шляхом складного нашарування фінансових операцій, які приховують контрольний слід і розривають зв'язок із початковим правопорушенням.

На цьому етапі, наприклад, особи, які займаються легалізацією грошових коштів, можуть почати з електронного переміщення коштів з однієї країни в іншу, а потім розділити їх на інвестиції, розміщені в передових фінансових опціях або на закордонних ринках, постійно переміщати їх, щоб уникнути виявлення.

Одним із найпоширеніших процесів нашарування є купівля та продаж високоцінних творів мистецтва з метою подальшого приховування походження незаконно отриманих грошових коштів.

Через відсутність уповноваженого регуляторного нагляду за процесом оцінки ціноутворення на предмети мистецтва, цей процес є дуже суб'єктивною практикою, яка може дозволити злочинцям легалізувати (відмивати) величезні суми грошей, зокрема через аукціони мистецтва. Анонімність покупця є ще однією перевагою на цьому етапі, оскільки оператори ринку мистецтва нерідко відмовляються розкривати особисті дані своїх клієнтів, щоб захистити цілісність угоди¹;

3) інтеграція. Саме на цьому етапі гроші повертаються суб'єкту кримінально протиправного діяння у вигляді законних джерел. Якщо вони спочатку були розміщені як готівка та розподілені через низку фінансових операцій, тепер злочинні доходи повністю інтегровані у фінансову систему та можуть використовуватися для будь-яких цілей.

Існує багато різних способів, за допомогою яких відмиті грошові кошти можна повернути злочинцю. Однак основною метою на цьому етапі є повернення грошей злочинцю таким чином, щоб не привертати уваги та створити враження, що вони походять із законного джерела. Наприклад, купівля майна, творів мистецтва, ювелірних виробів або високоякісних автомобілів є звичайним способом відмивання незаконних прибутків, що не привертає увагу до себе².

Стан дослідження проблеми

Сучасний стан дослідження сфери розвитку криптовалюти як інструменту легалізації (відмивання) грошових коштів є недостатнім на національному рівні. Більшість наукових доробок мають зарубіжне походження, серед дослідників цієї теми виокремлюють Д. Міраліса, П. Кумара, А. Мерфі, К. Ружо, Р. Стеарнса, С. Вернера та Ш. Чжана. Серед міжнародних організацій, що здійснюють розробку фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей: Financial Action

¹ How Does Art Money Laundering Work? // Comply Advantage : сайт. 15.05.2023. URL: <https://complyadvantage.com/insights/art-money-laundering/#:~:text=In%20an%20effort%20to%20turn,funds%20%E2%80%93%20a%20process%20called%20layering> (дата звернення: 16.10.2023).

² Money laundering: a three-stage process // About Business Crime Solutions Inc : сайт. URL: https://www.moneylaundering.ca/public/law/3_stages_ML.php (дата звернення: 16.10.2023).

Task Force (FATF), Financial Crimes Enforcement Network та Securities and Exchange Commission (SEC).

Мета і завдання дослідження

Метою статті є розкриття сучасних особливостей (способів) відмивання грошових коштів за допомогою сфери криптовалюти; виокремлення понятійних категорій криптовалюти, цифрових активів, фінансових технологій тощо; аналіз сучасних проблемних аспектів механізму розслідування правопорушень у сфері легалізації (відмивання) грошових коштів із виокремленням рекомендацій для національного правоохоронного апарату.

З урахуванням поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: дослідити сучасні способи використання фінансових технологій з метою легалізації (відмивання) грошових коштів; проаналізувати досвід зарубіжних країн у сфері розвитку механізму боротьби із цим протиправним елементом; виокремити національні особливості поширення легалізації (відмивання) грошових коштів у сфері криптовалюти; підготувати шляхи вдосконалення національного механізму боротьби із цим протиправним явищем.

Наукова новизна дослідження

Новизна дослідження полягає у виокремленні сучасних особливостей (способів) відмивання грошових коштів. Грошові кошти, якими володіє правопорушник, проходять складний маршрут, перш ніж потрапити до кінцевого пункту призначення.

Виклад основного матеріалу

Глобальний криптовалютний ринок впливає на функціонування фінансових ринків і має величезні наслідки для всесвітньої економіки. Але з появою криптовалют і NFT у правопорушників з'явився новий довгоочікуваний інструмент здійснення незаконних дій щодо побудови нових злочинних схем у сфері легалізації (відмивання) грошових коштів. У результаті чого криптовалюта перетворилася з нішевої інновації на одну з найгарячіших тем, що потребують втручання міжнародних чи національних регуляторів.

Для розуміння цього питання слід визначитися із такими поняттями, як «криптовалюта» та «NFT». Національне агентство з питань запобігання корупції трактує поняття «криптовалюта» як різновид віртуальних активів. Відповідно до визначення, що наводиться у стандартах Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей Financial Action Task Force (FATF), віртуальним активом є цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або передавати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Віртуальні активи не охоплюють цифрового вираження стандартних (фіатних) валют, цінних паперів та інших фінансових активів.

Криптовалюта як вид віртуальних активів є активом, що створюється, обліковується та відчувається зазвичай у розподіленому реєстрі та не посвідчує майнових та/або немайнових прав власника криптовалюти. Під розподіленим реєстром можна розуміти електронну базу даних, що містить записи про виконані операції і формується, зберігається та оновлюється на основі алгоритмів, які забезпечують узгодженість даних між усіма програмно-технічними комплексами, котрі підтримують функціонування такої бази даних. Інакше кажучи, криптовалюти – це цифрові (віртуальні) гроші у формі токенів, що створені й обліковуються в розподіленому реєстрі¹.

NFT означає невзаємозамінні токени, які зазвичай створюються з використанням того самого типу програмування, як і для криптовалюти. Тобто ці криптографічні активи ґрунтуються на технології блокчейн. Їх не можна обмінювати чи продавати як інші криптографічні активи.

Цифровий актив NFT – це цифровий актив, що представляє такі предмети колекціонування в мережі Інтернет, як мистецтво, музика та ігри, зі справжнім сертифікатом, створеним за допомогою технології блокчейну, що лежить в основі криптовалюти. Його не можна підробити або якимось іншим чином маніпулювати. Обмін NFT відбувається за допомогою таких криптовалют, як біткоїн, ефіріум та інші, на спеціалізованих сайтах².

Найпростіша схема легалізації (відмивання) грошових коштів, одержаних злочинним шляхом, обходячи всі KYC (*know your customer*) та AML (*anti-money laundering*) перевірки, якими зараз користуються правопорушники, – це масове придбання об'єктів нерухомості за так званій криптодолар USDT за кордоном, а саме: Дубаї, Індонезія, Таїланд, Туреччина та на різноманітних островах. Зараз існує безліч біткоїн-міксерів і контор, які займаються легалізацією криптовалютних токенів, що не готові пройти AML-перевірку на криптобіржах.

Так званій біткоїн-міксер – це сервіс анонімізації, який значно ускладнює відстеження транзакцій у системі біткоїн. Більшість біткоїн-міксерів використовує таку технологію: кошти клієнта поділяються на дрібні частини, після чого ці частини поєднуються у випадковому порядку з частинами інших клієнтів. У результаті всіх операцій до кінцевого одержувача надходить задана кількість криптовалюти, але

¹ XII. Нематеріальні активи // Національне агентство з питань запобігання корупції : офіц. сайт. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/deklaruvannya/hii-nematerialni-aktyvy/> (дата звернення: 16.10.2023).

² Discover NFTs: Your Ultimate Guide to Non-Fungible Tokens // simplilearn : сайт. URL: https://www.simplilearn.com/tutorials/blockchain-tutorial/what-is-nft#what_is_nft (дата звернення: 16.10.2023).

невеликими партіями від різних випадково обраних адрес із загального пулу, що належить сервісу¹.

Надалі правопорушники конвертують Bitcoin (BTC) в USDT, після чого на ці грошові кошти придбається нерухомість у вищевказаних країнах на етапі котловану в розстрочку на час будівництва, без участі банків та перевірок. Коли об'єкт нерухомості готовий до експлуатації, його вартість збільшується в діапазоні від 30 до 100 %. Оплата в розстрочку використовується правопорушниками для маскування великих сум, з непристойною кількістю нулів, вкладених в об'єкт нерухомості. Після закінчення будівництва об'єкт здається в оренду або продається.

Схема найбільш актуальна для Дубаю і Туреччини, тому що в цих країнах можливе придбання об'єктів нерухомості на власне ім'я. В інших вищевказаних країнах, наприклад Таїланді або Балі, схема схожа, але ці країни виключають можливість придбання нерухомості на власне ім'я. У такому разі правопорушники використовують «дропа».

Дроп – це особа, «нижча» ланка злочинної мережі, яка допомагає злочинцям легалізувати (відмивати) нелегально отримані гроші. Наприклад, гроші, здобуті шляхом скоєння кіберзлочинів у сфері електронної комерції та платіжних операцій (фішинг, вішинг, змішинг).

Дропи також можуть бути залучені до схем з відмивання грошей, здобутих іншим злочинним шляхом: торгівлею наркотиками, людьми та інших правопорушень².

Висновки

Отже, метою легалізації (відмивання) грошових коштів є ефективно приховування їх походження з нелегальних джерел. Постійно з'являються нові схеми з відмивання грошей. Банки, фінансові установи та правоохоронні органи мають весь час контролювати дані та закономірності виявлення нових схем під час їхньої появи.

Традиційні підходи AML-перевірки використовують реляційні бази зберігання даних. Пошук шаблонів у даних, що зберігаються в таблицях, вимагає багато часу та ручної праці³.

Правопорушники використовують професійні засоби для легалізації (відмивання) грошових коштів, які не працюють у рамках

¹ Біткойн-міксер // Вікіпедія : від. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Біткойн-міксер> (дата звернення: 16.10.2023).

² «Не становись дропом! – безплатний сыр буває тільки в мышшеловке» // ЄМА : сайт. URL: <https://www.ema.com.ua/citizens/cyber-safety-school/dont-become-a-drop-free-cheese-is-only-in-a-mousetrap/> (дата звернення: 16.10.2023).

³ Money laundering schemes: common criminal strategies // LINKURIOUS : сайт. URL: <https://linkurious.com/money-laundering-schemes/> (дата звернення: 16.10.2023).

статичних, заздалегідь визначених, надмірно широких транзакційних дій. Вони здатні обійти багато нормативних норм за допомогою останніх фінансових технологій. Такі технологічні досягнення, як криптовалюти, допомогли їм уникнути офіційних фінансових систем для передачі цінностей, маючи змогу платити й отримувати товари та послуги¹.

Зараз відсутня належна нормативно-правова база, що регулює механізм розслідування правопорушень, пов'язаних із криптовалютою, тому виникає безліч юридичних питань, наприклад таких: яка юрисдикція застосовується до транзакцій, що здійснюються з використанням блокчейну? Хоча існує значний потенціал використання блокчейну в боротьбі з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, може пройти ще кілька років, перш ніж ця практика набуде значного поширення [2].

Серед практичних порад вирішення проблеми поширення пов'язаної з використанням криптовалюти в Україні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, слід запропонувати такі:

1) закріпити на законодавчому рівні, а саме в нормах Закону України «Про запобігання корупції», правову дефініцію такого терміна, як «криптовалюта»;

2) провести організаційні заходи з питань консультування спеціалістами практичних працівників правоохоронних органів щодо особливостей документування та збирання доказової бази під час здійснення розслідування правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом активів, а саме криптовалюти;

3) створити спеціально уповноважені підрозділи у складі Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, що здійснюватимуть розшук активів, предметом яких буде криптовалюта;

4) створити спеціально уповноважені підрозділи у складі Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань, що здійснюватимуть безпосереднє розслідування кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу активів із використанням криптовалюти.

Список бібліографічних посилань: 1. Барановський О. І., Дудоров О. О. Відмивання грошей // Енциклопедія сучасної України /

¹ Top Money Laundering Techniques That Criminals Use // Tookitaki : сайт. 10.09.2018. URL: <https://www.tookitaki.com/blog/news-views/5-methods-that-modern-money-launderers-use-to-beat-detection> (дата звернення: 16.10.2023).

редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2005. URL: <https://esu.com.ua/article-34391> (дата звернення: 16.10.2023). **2.** Miralis D. Bitcoin, corruption and the blockchain // Нуман Gibson Miralis : сайт. 2023. URL: <https://ngm.com.au/bitcoin-blockchain-and-corruption/> (дата звернення: 16.10.2023).

Надійшла до редколегії 18.10.2023

Прийнята до опублікування 12.11.2023

Yatsenko V. P., Bushyn V. S. Combating modern methods of legalisation (laundering) of the funds obtained by criminal means with the use of cryptocurrency

The problems of combating corruption have not lost their relevance over the years. Tolerant attitudes to corruption as a way to quickly solve everyday problems give rise to new ways of developing illegal activities in various spheres of public life. At the same time, while fully condemning corruption as a means of illicit enrichment, the majority of the population still follows the old path. Consequently, the interests of individuals aimed at enriching themselves by any means, including illegal means, are becoming a counterweight to the development of society.

Money laundering remains a significant problem in the area of combating corruption. Unfortunately, the methods and means of carrying out illegal activities in order to conceal them and avoid responsibility for their commission are being updated on a daily basis. Successful money laundering requires high intelligence and an understanding of the processes of working with modern financial technologies. One of the areas of money laundering is the use of various types of cryptocurrencies and NFTs. The funds held by the offender go through a complex route before reaching their final destination. Illegally obtained funds introduced into the legal financial system in such a way as to avoid unnecessary questions about the origin of the money, through a significant number of transactions, are integrated into the financial system and can be used for any purpose.

The current state of research on the development of cryptocurrencies as a tool for money laundering is not sufficiently disclosed at the national level. Most of the scientific works are of foreign origin. The article is aimed at finding ways to improve the current anti-corruption legislation. The author outlines the main features of the development of money laundering schemes using cryptocurrency as an instrument of such schemes. The author defines the main definitional categories of such concepts as "cryptocurrency", "NFT", "smurfs", "drops", etc. The main shortcomings of the institutional and regulatory mechanism for detecting and investigating this category of offences have been highlighted, taking into account the use of modern financial technologies. The study may be useful in improving legislation in the field of corruption prevention.

Key words: cryptocurrency, money laundering, bitcoin, financial technologies, assets.

